

חוק הורים וילדיהם - הגדרת זכות האב בבתו

הרב יעקב יקיר

למדנו במשנה¹, שהאב זכאי בקידושי בתו: "בכסף בשטר ובביאה". יש להתבונן בגדר זכות זו, האם יש לאב בעלות ממונית על בתו? האם הוא אפטרופוס² עליה? מהי ההגדרה המדויקת?

בתורה³, קיבלנו את פרשת אמה עבריה, ממנה למדנו בקל וחומר⁴, שמעשה ידיה של הבת בקטנות ובנערות, לאביה, וכן למדנו שכסף קדושיה לאביה⁵. האב רשאי למכור את בתו לאמה⁶ בקטנותה, לקדשה בעל כרחה בקטנותה ובנערותה, ומעשה ידיה שלו בקטנותה ובנערותה.

1 כתובות מו, ב.

2 מילה יוונית והוראתה: אביהם של הקטנים, ונתקבל שם זה על כל מי שממונה לטפל בעניני אחרים. הוא חייב לפעול לטובת לתועלת מי שנתמנה עבורו, וודאי שאינו בעלים לא עליו ולא על נכסיו. רמב"ם הלכות נחלות פרק יא הלכה ד: כשמעמידין בית דין להן אפטרופוס מוסרין לו כל נכסי הקטן הקרקע והמטלטלין שלא נמכרו, והוא מוציא ומכניס ובונה וסותר ושובר ונוטע וזורע ועושה כפי מה שיראה שזה טוב ליתומים ומאכילן ומשקן ונותן להן כל ההוצאה כפי הממון וכפי הראוי להן ולא ירויחו להן יותר מדאי ולא יצמצם עליהם יתר מדאי.

3 שמות כא, ז-יא.

(ז) וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּהּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים: (ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לֹא לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נְכָרִי לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָּהּ: (ט) וְאִם לָבְנוּ יִיעֲדָנָה כְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ: (י) אִם אֶחָרָת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע: (יא) וְאִם שְׁלֹשׁ אֲלֵהּ לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיִצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף:

4 כתובות מז, א.

5 כתובות מו, ב. "ויצאה חנים אין כסף" - אין כסף לאדון זה ויש כסף לאדון אחר ומנו אביה... יציאה דכוותה קא ממעט."

6 רמב"ם הלכות עבדים פרק ד הלכה א

אמה העבריה היא הקטנה שמכרה אביה, ומשתביא שתי שערות אחר י"ב שנה ותיעשה נערה אינו יכול למכרה.

היכולת של האב למכור את בתו לאמה, מלמדת לכאורה על קנין שיש לו בה. אפוטרופוס הממונה על נכסי יתומים מנוע מלמכור את הבנות הקטנות, ואינו אלא מנהל של הנכסים.

חידוש זה של התורה, שהאב זכאי בקידושיה של בתו מלמדנו על קנין שיש לו בה. הריטב"א⁷ הגדיר: "כיון דזיכתה לו תורה שרשאי לקדשה בעל כרחיה ושלא מדעתה איהו חשיב מקנה ובעל דבר וכממונו היא חשובה בענין זה." העובדה שיכול לקדשה בע"כ, מלמדת שאין הוא שליח שלה, אלא הוא הבעלים, ובתו חשובה כממונו לענין הקידושין.

גם הרמב"ם⁸ כתב דברים ברורים, בהגדרת זכות האב: "אני אומר שזה שנ' בתורה אל תחלל את בתך להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר בתי הבתולה לזה לבוא עליה בכל ממון שארצה או אניח זה לבוא עליה בחנם שיש לאדם למחול וליתן ממונו לכל מי שירצה לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה. שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון לא מלקות בשארע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי אבל אם הניח זה בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתמלא הארץ זמה ונמצא האב נושא בתו והאח נושא אחותו שאם תתעבר ותלד לא יודע בן מי הוא."

שמענו מדבריו, שהבת היא ממונו לענין זה. כלומר, הזכות לקדשה ניתנה לו ע"י התורה. אמנם מאיסור התורה אל תחלל את ביתך, ומאיסור העריות על האב בבתו, אנו למדים שזכות זו עניינה מניעת זמה והוספת קדושה בישראל. כמו כן נראה שאין האב מוכר את זכותו שיש לו בבתו, אלא זוהי זכות מיוחדת שנתנה לו התורה לעשותה

7 קידושין ג,ב.

8 פ"ב מהלכות נערה בתולה הלכה יז. וכן הוא בדבריו בסה"מ לאוין מצוה שנה': "והמצוה השנ"ה היא שהזהירנו שלא לבא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין והוא אמרו ית' (שם) לא תהי' קדשה מבנות ישראל. וכבר נכפלה האזהרה בזה הענין בלשון אחר והוא אמרו (קדושים יט כט) אל תחלל את בתך להזנותה. ולשון ספרא אל תחלל את בתך זה המוסר בתו פנויה שלא לשום אישות וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות. ושמע ממני למה כפל לאו זה בזה הלשון ואי זה ענין הוסיף בו. וזה שכבר קדם מדיניו יתעלה שהבועל בתולה בין שיהיה מפתה או אונס אינו חייב שום עונש מן העונשים אלא קנס ממון לבד ושישא אותה כמו שהתבאר בכתוב (משפטי' כב כי תצא כב), והיה עולה במחשבתנו כי אחר שזה הדבר אין בו זולת קנס ממון שיהיה דינו הולך כדין דבר שבממון וכמו שיש רשות לאדם לתת לחברו מממונו מה שירצה או יפטרנה במה שיש לו אצלו שיהיה כמו כן מותר לו שיקח בתו הנערה ויתנה לאיש שיבעל אותה ויפטרנה מזה אחר שזה זכות מזכיותו, כלומר החמשים כסף שהם לאבי הנערה, או גם כן יתנה לו על תנאי שיקח ממנו כך וכך דינרים, והזהיר מזה ואמר לו אל תחלל את בתך להזנותה. לפי שזה שדנתי בו לענשו ממון לבד אמנם הוא כשיקרה שיפתה איש או יאנוס אבל שיהיה העניין ברצון שניהם יחד ובהסכמה אין דרך לזה. והראה בזה הטעם ואמר, ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. לפי שהפתוי והאונס לא יקרה אלא מעט אבל כשיהיה הענין בבחירה והסכמה ירבה זה ויתפשט בארץ."

מקודשת. מה שעשתה אותה התורה ממונו לעניין הקידושין, כדברי הריטב"א והרמב"ם, היינו שנתנה לו את הזכות לקדשה, אינו משום שהיא ממונו בהיותה תחת ידיו, אלא זכות ממונית לצורך שמירתה וקדושת מחנה ישראל.

בגמ'⁹ למדנו: "א"ר יהודה אמר רב: בת הניזונת מן האחיזן - מעשה ידיה לעצמה. אמר רב כהנא: מ"ט? דכתיב: והתנחלתם אותם לבניכם אחרים, אותם לבניכם - ולא בנותיכם לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו." האב אינו מוריש את זכותו בבתו לבניו. לכאורה נראה שזכות האב בבתו היא רק כל זמן היותו אביה, והיינו שאין זו זכות ממונית רגילה, אלא זכות הורית. אמנם, ה"אור שמח"¹⁰ מחדש, שזה, שאין האב מוריש זכותו לבניו, אין זה משום שיצאה מרשותו ברגע מיתתו. "דהא דלא מצוי להנחיל בתו לבנו אין זה משום דלאחר מות האב אינה ברשותו, רק משום שלאחר מיתתו הוא, כמו שבמקום בן אין לבת כלום, ואף להנחיל בתורת ירושה גם לריב"ב לא מצוי, כמבואר

9 כתובות מג, א.

10 פ"ד מהלכות עבדים ה"ה: "הנה בריש קדושין (ד' ע"א) אמר לא נצרכה אלא לבגר דאילונית, סד"א בנערות תיפוק בכגרות לא תיפוק, קמ"ל, מתקיף לה מר בר"א, ולא ק"ו הוא, ומה סימנים שאין מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון, בגרות שמוציאה מרשות אב אינו דין שמוציאה מרשות אדון, והקשו רבנן בתוספות (שם ד"ה בגרות) נימא מיתת האב תוכיח, שמוציאה מרשות אב ואינה מוציאה מרשות אדון. וליישב זה נראה עפ"י מה דאמר ר"ל לקמן (דף ט"ז ע"א) דמיתת האב מוציאה מרשות אדון מקר"ח, מה סימנים שאינן מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון, מיתת האב שמוציאה מרשות אב לא כש"כ, וצריך להבין דמאי צריך קר"ח, ואמאי איתותב ריש לקיש (שמיתת האב אינה מוציאה מרשות האדון). נימא כלום מוכר אדם אלא מה שהוא ברשותו, וכיון שאין לו זכות בבתו רק כל זמן שהוא בחיים, הא לאחר מותו לא זכתה תורה לו בבתו, מקרא דוהתנחלתם אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם (שם ע"ב), ואיך מצוי למכור בתו לאחר מותו, ולמה לן קר"ח, דסברא הוא:

ויפה אמר בזה גיסי הרב ר' שמואל ליפשיץ נ"י, דבלא ק"ו הוי אמינא דהא דלא מצוי להנחיל בתו לבנו אין זה משום דלאחר מות האב אינה ברשותו, רק משום שלאחר מיתתו הוא, כמו שבמקום בן אין לבת כלום, ואף להנחיל בתורת ירושה גם לריב"ב לא מצוי, כמבואר ביש נוחלין (ב"ב דף ק"ל ע"א), כן בזה היינו לנחול הבת אין לבן במקומה כלום, והיא הנוחלת זכותה מהאב, ואין להבנים בה כלום, וכיון שהוא רק מתורת נחלה, שיורשת זכות אביה בה, כמו שבכל נחלה אם מכר האב קודם שימות הלא מכור, כן סד"א שאם מכרה האב טרם שימות לא נפקא גם במיתתו, ונכון דבר. וצ"ל דאפ"ה עביד קר"ח, ומה סימנים כו' מיתת האב שמוציאה מרשות אב כו', אף ע"ג דלפי מה דאמרן הוא מתורת נחלה, בכ"ז כיון דלא מצאנו שיהיה ברשות האב בפועל אחר מיתתו, ובסימנים מצאנו שעדיין היא ברשות האב לגבי קדושין ומעשה ידיה והפרת נדריה שפיר עביד ק"ו. וגדולה מזו פירשו רבנן בתוס' (קידושין דף ט"ו ע"ב) סד"ה אמר קרא יגאלנו, ומה מי שאינו נגאל באלה, היינו שאינו כתוב בפירושו, יעו"ש, ולפ"ז תו לק"מ נימא מיתת האב תוכיח, דכאן, כיון שבגרות מוציאה מרשות אב סברא הוא דאין אדם מוכר אלא במה שיש לו בה, וכיון שהוא אין לו רק עד שתבגר איך מצוי למכור דבר שאינו שלו, גדולה מזו אמרה משנתנו בערכין פ"ז (כ"ו ע"ב) שדה מקנה יוצאה ביוכל לבעלים הראשונים, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, כיון שאם היתה ברשותו יצאה ביוכל, ועיין תוספות פרק השולח (גיטין דף מ' ע"ב) ד"ה הקדש, והא דמיתת האב אינה מוציאה מרשות אדון, כמו דאיתתב ר"ל, היינו משום דגם מרשות האב אינה מוציאה, רק שהבת היא יורשת זכות האב בה, ואין הבנים יורשים, לכן אם מכר זכותו בה טרם שמת אינה יוצאה מן האדון.

ביש נוחלין (ב"ב דף ק"ל ע"א), כן בזה היינו לנחול הבת אין לבן במקומה כלום, והיא הנוחלת זכותה מהאב, ואין להבנים בה כלום. שמענו מדבריו שבמות האב הבת נוחלת את זכותה מאביה. בהנחלת הזכות הממונית שיש לאב בבתו, יש קדימה לבת על הבנים. דין הירושה וההנחלה נהוג בממון המוריש, א"כ שמענו שזכות האב בבתו ממון היא. בהגדרת זכות זו למעשה ידיה, דייק ה"אור שמח"¹¹ שהו"י כ"דקל לפירותיו", והיינו שקונה את ידיה למעשה ידיה. על פי דבריו נראה לומר שגם בזכאותו בקידושיה, קונה את גופה לאישות שלה¹².

11 פ"ט משכירות ה"א: [י"א] מציאת הפועל לעצמו כו' אבל אם שכרו ללקט מציאות כו': הנה בגמרא (ב"מ י' ע"א - י"ב ע"ב) פליגי בזה אמוראי, דסברי דמציאת פועל לבעה"ב, דידו כיד בעה"ב, ורק בנוקב מרגליות ובמגביה מציאה עם מלאכתו תמן הו"י של פועל, ולפ"ז תמוה עליהם מברייא דתניא גבי אמה העבירה בפ"ק דקדושין (ט"ז ע"ב) דמציאתה לאביה ושכר בטלה לרבה, יעוין שם בתוספות (ב"מ י"ב ע"ב ד"ה במגביה). והנראה לי דמצד מה הו"י לדידהו מציאת פועל לבעה"ב. אם נאמר דהו"י כאילו הקנה את המציאות שימצא להבעלים [וכן לדידן בשכרו ללקט מציאות] זה אינו, דהא הו"י דבר שלב"ל ומי ימר דאתו, ואין אדם מקנה אף לר' מאיר (ב"ב ע"ט ע"ב), ועל כרחין דנעשה כאילו הקנה בשעת ההגבהה לרבו, ובעת ההגבהה הוא מקנה המציאות שזוכה לרבו, וע"ז הא פריך למאן דאמר המגביה מציאה לחבירו דלא קנה חבירו ממציאת פועל, יעוין (ב"מ) ברף י' (ע"א) בזה, ומשני דיד פועל כיד בעה"ב דמי, והיינו דמשכיר את ידו בכל הזכותים שזוכה, והו"י כאילו הקנה ידו למעשה ידיו ולמציאותיו, דכיון דמעשה ידיו ומציאותיו על ידי ידיו קא אתו מצי מזכה לרבו גוף ידיו למציאותיו, כדקל לפירותיו, וכמו דאמרו בסוגיא דמקדיש מעשה ידי אשתו (כתובות נ"ח ע"ב), וזה פשוט. והנה נראה דזה שייך דוקא בגדול דבר זכיה הו"י, וידו קני למציאתו, א"כ שייך לאקנויי ידו למציאתו, אבל בקטן דלאו בר זכיה במציאתו הו"י, ומציאת קטן אין בו רק משום דרכי שלום, והוא תקנה חוציית, וזכות דרבנן תקנו משום דרכי שלום, ואימת תקנו, כי קא זכי בהמציאה תקנו דליהו"י שלו, אבל לא דיהיה כזכות עצמיי בגוף היד, דליהו"י שייך לאקנויי גוף היד למציאתו, כיון דהוא ענין תקנה, ובפרט לרבנן (ב"מ י"ב ע"ב) דאין מוציאין מיד החוטף, ואינו גול גמור להוציאו בדינין, ודמי דהוא ענין דאתי מעלמא, ולא שייך להקנות בגוף הידים, ועדיפא טפי מעבד שמכרו רבו לקנס, דאמר בפרק השולח (גיטין מ"ב ע"ב) דאף במקנה עבד לקנס אינו מכור, דהוא ענין דאתי מעלמא ואינו בגוף העבד, וכמו שפסק רבינו לעיל הלכות מכירה פרק כ"ג, וכפירוש התוס' שם (ד"ה עבד), וא"כ איך מצי אביה להקנות זכותו במציאות של בתו, לכן לכו"ע הו"י מציאת אמה העבירה דהיא קטנה לאביה, דאין כח לאביה להקנות ידה למציאתה, כיון דאינו זכיה לגוף ידיה, רק תקנה דרבנן למציאות שכבר זכתה דלא יגזלו ממנה משום דרכי שלום, ואף ע"ג דמוכר פירות שובך ופירות כוורת לחבירו, פירש רבינו דהו"י כמוכר גוף השובך לחבירו, וזה שהקנה שובך לפירותיו או כוורת לדבשה יעו"ש (ה' מכירה פכ"ג) הלכה ט', ופירות שובך אין בהן גול רק מפני דרכי שלום (ב"מ ק"ב ע"א), הנה כבר פירשו התוס' בפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף ע"ט ע"ב ד"ה ויונים) דביצים ואפרוחים זוכין בהן מן התורה, א"כ מקנה לו גוף השובך לזכות הביצים והאפרוחים הקטנים, וזה ברור:

12 על פי מה שהגדיר הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ד סי' לה, בקנין הקידושין של איש באשתו: "אשר בקש לבא שנית בענין קנין אשה לבעלה מה היא, ולמה ולא יזהה תכלית נקנית וזה דברי במכתב הקודם ואשר מעכ"ה העתיק אותם במכתבו דמה"ת הן אין לאיש על אשתו שום קנין כי אם לאישות בלבד אבל זולת אישות אין לבעל שום קנין ולכן אם נדרה ואמרה הנאת תשמישי עליך א"צ להפר וכופה ומשמשתו משום שלזה היא קנויה לבעלה:"

ר' שמואל רוזובסקי¹³, הגדיר את זכות האב למכור את בתו לאמה, כזכות שזיכתה לו התורה לעשותה לאמה. אין האב מוכר את זכויותיו שיש לו בבתו למעשה ידיה לאחר, אלא זו זכות אחרת שיש לו בבתו. האב אינו אדון על בתו, אלא יש לו זכות למוכרה לאמה. כבר קדמו המהרי"ט¹⁴, שהגדיר שאין הבת אמה אצל אביה, והוכיח דבריו מכך שאינה יוצאת מתחת ידיו בשנים וביובל.

על מנת לדייק בהגדרת קניין האב בבתו לשיטתם, עלינו להבין את הקניין שיש לאדון באמה עבריה, ואת ההבדל בינו לבין קנינו של האב. בגמרא¹⁵ הגדיר רבא שעבד עברי גופו קנוי. לדעה אחת בראשונים¹⁶, היינו, שאין הוא רק משועבד לעבוד לרבו, אלא יש לרבו קניין בגופו למעשה ידיו, כקניין דקל לפירותיו. לשיטה אחרת בראשונים¹⁷, כוונתו לומר שיש לאדון בעבד העברי קניין איסור לבד מקניין הממון. דהיינו חידשה תורה שישראל הנמכר לעבד חל עליו שם עבד עברי ונעשה חפצא של עבד עברי, ומזה מסתעפים כל דיני עבד עברי¹⁸. הגדרה זו שייכת גם באמה עבריה, שגם היא גופה קנוי. למדנו א"כ שבבת אצל אביה אין קניין לאב בבתו: זכותו למעשה ידיה היא שעבוד בלבד, וזכותו לקדשה ולמוכרה, היא זכות שחידשה לו תורה, אך אינה ביטוי לקניין שיש לו בה בעודה תחתיו.

הזכות שנתנה תורה לאב למכור את בתו, עניינה נתינת סמכות לאב לצורך השמירה על בתו. כתב הרמב"ם¹⁹: "אין האב רשאי למכור את בתו אלא א"כ העני ולא נשאר לו כלום לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות שעליו ואעפ"כ כופין את האב לפדותה אחר שמכרה משום פגם משפחה..." עוד פסק: "מת האדון אף על פי שהניח בן יוצאה חנם"²⁰ וברלב"ג²¹ מצאנו: "השרש השביעי הוא שאין האדון שליט למכור אותה או ליתנה לזולתו שנא': "לעם נכרי לא ימשול למכרה" והוא הדין לנתינה כי הטעם אחד...ומזה השרש נתבאר שאם מת האדון תצא האמה לחפשי ואינה עוברת אפילו לבן וכ"ש שאר

13 שיעורי ר' שמואל, קידושין טז, א, אות רז'. עיי"ש שדן בדין יציאת אמה עבריה במיתת אביה, מדוע אינה יוצאת, ובדברי ר"ל שרצה ללמוד שיוצאת מק"ו.

14 חידושי קידושין טז, ב. ד"ה: והתנחלתם אותם

15 קידושין, טז, א.

16 כך המשמעות בדברי רש"י והתוס' שם, וכן כתב המקנה שם.

17 רמב"ן וריטב"א בחידושיהם, שם.

18 חידושי ר' חיים מברסק, סטנסיל, סי' קעט'.

19 פ"ד מהלכות עבדים ה"ב.

20 שם, ה"ד.

21 על התורה, ריש פרשת משפטים.

הקרובים. וראוי היה להיות כן, כי הקבוץ ההוא יהיה קבוץ נכרי כשמת האב, כי אולי נתרצה אב האמה למכור בתו לזה האיש מפני ידיעתו בטוב תכונותיו ומוסרו ליסר בני ביתו ולשמרם מכל דבר רע...".

למדנו בגמרא²²: "אמר רב חסדא: זאת אומרת, בת אצל אמה." ופסק הרמב"ם²³: "והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש." רב חסדא מלמדנו, שהבת בחזקת אימה, ואביה חייב במזונותיה. יש להבין כיצד עולה בקנה אחד, הלכה זו, עם דין התורה של זכויות האב בבתו? לכאורה קניין האב מזכהו שתהיה הבת בחזקתו? שאלה זו נשאל הרמב"ם²⁴, והשיב: "מה שאמרת אביה מוכרה ודאי שהוא מוכרה כשם שמשיאה לאחר שמעות הראשונים לקידושין ניתנו וכשם שבעלה משמרה כך אדוניה משמרה אבל הבת שאינה אצל אמה מי משמרה אין דרכו של אב לישב ולשמור על בת ודבר של טעם אמר רב חסדא שאין צניעות הבת אלא שתהיה אצל אמה אפילו נשואה." כלומר, הזכות הממונית של האב בבתו, היא לצורך שמירתה, ובמצב של גירושין בו האב לבדו, אין הוא המסוגל לשמור על בתו ולכן תהיה הבת בחזקת אמה. הרב וולדינברג²⁵, הגדיר את דינו של רב חסדא כהפקעה של זכות האב לטובת בתו: "מעיקרא דדינא הילדים מתיחסים אחר אביהם ככתוב "למשפחותם לבית אבותם", ומשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אב, ועל כן הוא חייב בפרנסתם ובגידולם, ומשום כך יש לו מלוא הזכות לדרוש שיגדלו אצלו ובמחיצתו ויהנה מכל הכרוך בזה, והאב זכאי בבתו וכו'. אלא דחז"ל שקדו על טובתם של הילדים ומצאו על כן לנכון להפקיע מהאב בחלקו מזכות החזקתו בהם כלשונו של הראב"ד "לכופ את האב להפריש וכו'" ולתקן ולקבוע שהבן ימצא אצל אמו עד גיל שש, והבת תהיה אצל אמה לעולם "מפני הנהגת טכסיסיה במלאכה ובצניעות" (מאירי כתובות שם) "וכדי שתתיסר מאמה ולא תאחוז בידה דרך פריצות" (שטמ"ק שם).²⁶

22 כתובות קב, ב.

23 פכ"א מאישות הי"ז.

24 שו"ת הרמב"ם, סי' שסז.

ומסתבר טעמא דרב חסדא מפני שהוא נכרי מן הבת וראוי שתתגדל הבת עם אמה במקום שהיא ולא תתגדל עם איש נכרי אבל אביה שגירש את אמה יותר הוא ראוי שתהיה תחת רשות יד אביה ולא עם אמה וכל שכן אם נשאת לאיש אחר שראוי שתהיה עם אביה ועוד שהרי נתנה רשות התורה לאביה למכרה ולהוציאה מתחת רשותו ורשות אמה כל זמן שהיא קטנה עד [שתביא] סימני נערות וכל שכן שהדין עמו שתהיה הבת מתחת ידו ועמו ואף על פי שדין אמה העבריה אינו נוהג בזמן הזה ממה נפשך ראייה גדולה היא.

25 שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סי' מד.

26 ועיין עוד בפד"ר ח"א עמ' 157 שהגדירו כך את חזקת הילד: "והסבר הדברים הוא, כי ההלכות בדבר החזקת ילדים אינן הלכות בטובת ההורים, אלא הלכות בטובת הילדים, אין הבן או הבת חפץ לזכויות אב או אם. אין כאן זכויות לאב או לאם, רק חובות עליהם ישנן כאן, שמחוייבים הם לגדל ולחנך את ילדיהם. ובבוא ביה"ד לקבוע בדבר מקומו של הילד, בדבר המגע בינו ובין הוריו, רק שיקול אחד נגד עיניו והוא, טובתו של

סיכום

ראינו, שהתורה נתנה לאב זכויות ממוניות בבתו, לקדשה, למכרה לאמה ולזכות במעשה ידיה. העיון בסוגיה לימדנו כי הבת אינה אמה אצל אביה. זכותו למעשה ידיה היא שעבוד שיש לו עליה ולא קניין בגופה כקניין דקל לפירותיו²⁷ וזכותו לקדשה ולמכרה, היא זכות מחודשת לטובתה של הבת ואינה מכירה של קניין שהיה בידו. בנוסף מצאנו הפקעה של זכות האב כאשר זכותו אינה לטובת בתו.

הילד אצל מי תהיה ובאיזו אופן תהיה, אבל זכויות אב ואם, זכויות כאלו לא קיימות כלל. "וכן שם, ח"ב עמ' 300.

27 לפי רוב הדעות שהבאנו, לאפוקי משיטת ה"אור שמח" הסובר שיש לאב קניין בבתו כקניין דקל לפירותיו.

מרחשון, החודש השמיני, התשע"ו, 67 למדינת ישראל.

בס"ד

ישיבת בית אורות, תכנית תורת המדינה

הגדרת יחסי הורים וילדיהם, עפ"י התורה, בהשוואה לחוק במדינת ישראל,

כתובות מו, ב.

א. חוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות תשכ"ב.

שאלות מנחות לניתוח החוק הנ"ל, אל מול חוק התורה:

א. עבור על סעיפי החוק.

ב. 1. מהי אפטרופסות? הגדר משפטית! 2) מהי עמדת התורה ביחס לסעיף? ציין מקור! (סעיף 14)

ג. האם לדעת התורה יכולים ההורים לפעול לא על פי טובת הילד? מהו דין התורה ומה לימדו חכמים בתושב"ע? (סעיף 17)

ד. האם התורה, קובעת דרישה לשיתוף בין ההורים? הוכח! (סעיף 18)

ה. מה דין מעשה ידיו של קטן/קטנה הסמוך על שולחן הוריו, על פי התורה? (סעיף 23)

לשון החוק: פרק שני, הורים וילדיהם הקטינים

14. מעמד ההורים: ההורים הם האפטרופוסים הטבעיים של ילדיהם הקטינים.

15. תפקידי ההורים

אפטרופסות ההורים כוללת את החובה והזכות לדאוג לצרכי הקטין, לרבות חינוכו, לימודיו, הכשרתו לעבודה ולמשלח יד ועבודתו, וכן שמירת נכסיו, ניהולם ופיתוחם; וצמודה לה הרשות להחזיק בקטין ולקבוע את מקום מגוריו, והסמכות לייצגו.

16. חובת ציות קטין: הקטין חייב תוך כיבוד אב ואם, **לציית** להוריו בכל עניין הנתון לאפטרופסותם.

17. קנה מידה לחובת ההורים

באפטרופסותם לקטין חייבים ההורים לנהוג לטובת הקטין כדרך שהורים מסורים היו נוהגים בנסיבות העניין.

18. שיתוף בין ההורים

בכל עניין הנתון לאפטרופסותם חייבים שני ההורים לפעול תוך הסכמה; הסכמתו של אחד מהם לפעולתו של רעהו יכולה להינתן מראש או למפרע, בפירוש או מכללא, לעניין מסוים או באופן כללי; וחזקה על הורה שהסכים לפעולת רעהו כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר. בעניין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד מההורים לפעול על דעת עצמו.

23. הכנסות הקטין ונכסיו

קטין הסמוך על שולחן הוריו ויש לו הכנסות מעבודתו או מכל מקור אחר, הכנסותיו ישמשו, במידה נאותה לפי הנהוג בנסיבות דומות, לקיום משק הבית המשפחתי ולסיפוק צרכי הקטין עצמו; אולם נכסיו של הקטין לא ישמשו למטרות אלה, אלא במידה שבית המשפט אישר שההורים אינם יכולים לקיים את משק הבית המשפחתי ולספק צרכי הקטין.

ב. חוק הורים וילדיהם התשע"ב, תזכיר החוק:

א. שם החוק המוצע: חוק הורים וילדיהם, התשע"ב-2012 (להלן - החוק העיקרי)

ב. מטרת החוק המוצע והצורך בו (סעיף 1 לחוק העיקרי)

הצעת חוק זו מתבססת על המלצות שתי ועדות ציבוריות, אשר עסקו באחריות ההורית למימוש זכויות הילד לפי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, 1989 (להלן - "האמנה"), שמדינת ישראל אישרה אותה בשנת 1991, ושעוד 188 מדינות הצטרפו אליה. הראשונה, ועדת משנה בנושא "הילד ומשפחתו", בראשות ד"ר תמר מורג, שפעלה במסגרת "הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד ומשפחתו ויישומם בחקיקה", בראשות השופטת סבינה רוטלוי (משרד המשפטים 2003) (להלן - "ועדת רוטלוי"), אשר עסקה באחריות ההורית במסגרת המשפחתית. השנייה, "הוועדה לבחינת היבטים המשפטיים של האחריות ההורית בגירושין", בראשות פרופ' דן שניט (דוח משלים ודוח סופי, משרד המשפטים 2011) (להלן - "ועדת שניט"), שעסקה באחריות ההורית לילדים לאחר שהוריהם נפרדו.

מטרת החוק המוצע היא למלא את מחויבותה של מדינת ישראל לפי סעיף 5 לאמנה - "המדינות החברות יכבדו את זכויותיהם וחובותיהם של הורים ... על מנת לספק, באופן המתאים לצרכי הילד המתפתח, הכוונה והדרכה נאותות בהפעלת הזכויות המוכרות באמנה זו", וזאת על ידי הגדרה בחוק של היקף האחריות ההורית למימוש זכויות הילד וכן קביעת דרך מימושה, הן במסגרת המשפחתית והן לאחר פירוד ההורים.

האמנה משתיתה את הקשר בין הורים לבין ילדיהם על מושג "האחריות ההורית" ולא על ה-"אפטרופוסות" של ההורים על ילדיהם, כפי שנוקט חוק הכשרות המשפטית והאפטרופוסות, התשכ"ב-1962 (להלן - "חוק הכשרות המשפטית") בסעיפים 14 ו-15. לפי האמנה, ילדים הם בעלי זכויות עצמאיים מהוריהם, ואף בעלי זכויות כלפי הוריהם. על כן לפי האמנה, אחריות ההורים היא לממש את זכויותיהם של ילדיהם כשיקול ראשון במעלה (סעיפים 3(1) ו-18(1) לאמנה). ענייני הילדים אינם יכולים אפוא להיגזר עוד מזכויות ההורים כאפטרופוסים טבעיים של ילדיהם, כפי שקובע סעיף 14 לחוק הכשרות המשפטית. על פי התפיסה החדשה שמגולמת באמנה, מרכז הכובד עובר להכרה בילד כבעל זכויות ייחודיות, לגדול ולהתפתח כאדם עצמאי, דבר שבא לידי ביטוי בפרט בחובה לשתף את הילד בתהליך קבלת החלטות בענייניו (סעיף 12 לאמנה). עסקינן אפוא, בשינויים ערכיים ומוסריים משמעותיים - שכוללים גם מעבר טרמינולוגי ממונחי חובות וזכויות הוריות שבחוק הכשרות המשפטית (סעיף 15) למונח אחריות הורית - אשר טומנים בחובם הטמעה של תפיסה נורמטיבית חדשה אודות מהות היחסים בתוך המשפחה כבסיס לכל הסדר משפטי בעניינים שבין ילדים והוריהם.

בהתאם לכך, מבקש חוק זה לבטל את מרבית הוראות הפרק השני של חוק הכשרות המשפטית, ולהסדיר את יחסיהם של הורים וילדיהם בחוק עצמאי, על יסוד התפיסה של האחריות ההורית. זאת, תוך הגדרת טובת הילד כשיקול ראשון במעלה, זכות הילד לאחריות הורית משותפת וכן בקביעת זכויות עצמאיות ובסיסיות לילד, שחובקות את כל תחומי חייו ומבטיחות לו רמת חיים הולמת כילד. כל זאת, באופן העולה עם מחויבות ישראל לאמנה ועם השינויים החברתיים שחלו בעשורים האחרונים בעולם בתחום זה.

שאלה!

נסה לנסח את תפיסת התורה, לדעתך, ביחס לשורות המודגשות, הנ"ל!

ג. עיקרי החוק המוצע, ניתוח אמנת האו"ם ומעבר להצעת חוק חדשה למדינת ישראל

(2) פרק א: זכויות ילדה וילד (סעיפים 3 - 6 לחוק העיקרי)

א. טובת ילדה וילד - על פי האמנה, עקרון טובת הילד הוא עיקרון הכרעה שנותן עדיפות נורמטיבית לזכויות הילד. ועדת רוטלי הציעה כי על טובת הילד לשמש כ- "שיקול ראשון במעלה". נוסח זה עוקב אחר נוסח סעיף 3 לאמנה, שקובע את העיקרון הכללי של טובת הילד כדלקמן:

In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social "welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the "best interests of the child shall be a primary consideration

התרגום הרשמי לביטוי "a primary consideration" הוא "שיקול ראשון במעלה":

"בכל הפעולות הנוגעות לילדים, בין אם ננקטות בידי מוסדות רווחה סוציאלית ציבורית או פרטיים ובין אם בידי בתי משפט, רשויות מנהל או גופים תחקיטיים, תהא טובת הילד שיקול ראשון במעלה."

תרגום זה נראה מדויק ומשקף, לדעת ועדת שניט, את כוונת האמנה הן מן הבחינה המילולית והן מרוח הדברים בסעיפים אחרים באמנה. [1] עמדת ועדת שניט הייתה לכן: "כי מן הראוי לקבוע בחוק את הנוסח שבאמנה, על אף שטובת הילד אינה צריכה להיות שיקול מכריע באופן בלעדי, עליה להוות שיקול מועדף ולא רק שיקול מרכזי מבין השיקולים השונים". [2]

הוראה זו משנה אפוא את עיקרון טובת הילד כפי שהוא בא לידי ביטוי בסעיף 17 לחוק הכשרות המשפטית שקובע כי "באפטרופסותם לקטין חייבים ההורים לנהוג לטובת הקטין כדרך שהורים מסורים היו נוהגים בנסיבות העניין". סעיף זה אינו מגדיר אפוא את המשקל שעל ההורים לתת לזכויות הילד כפי שקובעת האמנה ולכן, מוצע להתאימו לאמנה.

מכיוון שעל ההורים מוטלת האחריות למימוש מכלול זכויות הילדה והילד, מוצע לציין בחוק מה הם זכויותיהם הן מכוח החוק והן מכוח האמנה, ולקבוע כי הם זכאים למכלול הזכויות כאמור. חשוב להדגיש, כי אין מדובר ברשימה סגורה של זכויות, שכן מטבע הדברים רשימה זו נתונה להתפתחות החברתית והערכית של החברה בה חי הילד וכפופה להתפתחות הילד והשלבים השונים בחייו.

על סמך התפיסה שביססה האמנה, לפיה זכויות הילד הם נקודת המוצא ליחסי הורים וילדיהם מציב חוק זה את הילד במרכז. לכן נקבע, כי יש לשקלל בקביעת טובת הילדה והילד את מכלול הזכויות, הצרכים והאינטרסים שלהם, הן בעת היותם ילדים והן לאורך חייהם, וזאת בשל השלכות תקופת הילדות על התפתחותם גם לעת שהם בגירים.

ג. זכויות ילדה וילד לפי האמנה- מוצע לאמץ בחוק את מכלול הזכויות המנויות באמנה, כדי להביאם למודעות ההורים והחברה בכללותה. בדרך זו תמלא המדינה את מחויבותה הבסיסית, לפי סעיף 4 לאמנה: "המדינות החברות ינקטו צעדים נאותים, תחקיטיים, מנהליים או אחרים למימוש הזכויות המוכרות באמנה זו", שכן ההורים הם אלה שבראש וראשונה מופקדים על מימוש זכויות ילדיהם...

ד. חובת כיבוד אב ואם- מוצע לבטל את סעיף 16 לחוק הכשרות המשפטית לפיו- "הקטין חייב תוך כיבוד אב ואם, לציית להוריו בכל ענין הנתון לאפטרופסותם", ולקבוע בחוק על סמך המלצות ועדת שניט, חובה לכיבוד אב ואם, במקום חובת ציות מוחלטת של הילד, המבוססת על התפיסה שילדים אינם כשירים להיות נושאי זכות משפטית. המינוח 'כיבוד ומשמעת' לעומת זאת, מבטא את מחויבות הילדים להוריהם בצורה המותאמת לקשר המשפחתי - חינוכי.

בהקשר הזה מוצע גם לקבוע, כי ילדה וילד שיש להם הכנסות, יסייעו בקיום המשפחה בעת שיש צורך בכך, וכשהם סמוכים על שולחן הוריהם, בדומה להוראת סעיף 23 לחוק הכשרות המשפטית, וזאת כחלק ממצוות כבוד אב ואם. אולם, במידה ויש להם נכסים, נכסיהם לא ישמשו למטרה זו אלא באישור בית המשפט.

(3) פרק ב'- אחריות הורית לגידול הילד והתפתחותו (סעיפים 7 - 14 לחוק העיקרי)

א. אחריות הורית- פרק זה מבטל את הסעיפים בפרק השני של חוק הכשרות המשפטית שעוסקים באפטרופוסות ההורים: סעיפים 14 עד 17, 18(א), 22 עד 25, 27, 28, 28א, ו-32. לאור תפיסת האמנה שמאומצת בחוק זה, מוצע בנוסף לביטול סעיף 16 שצוין לעיל, לבטל את סעיפים 14, 15 ו-17 לחוק הכשרות המשפטית אשר מגדירים את יחסי הורים וילדיהם כיחסי אפטרופוסות וקובעים:

(עיין לעיל בחוק הכשרות המשפטית...)

במקום האמור, משתית חוק זה יחסי הורים וילדיהם על מושג האחריות ההורית אשר רואה בילד ישות עצמאית ונושא זכויות כלפי הוריו, כאשר להורים החובה לפעול בעניינו ומכלול צרכיו בהתאם לטובתו כשיקול ראשון במעלה, וזאת בכפוף כמוכן לחובת הילד לכיבוד ולמשמעת לאביו ולאמו.

סעיף 7(ב) לחוק מפרט את השיקולים שיש לבחון בקביעת טובת הילד כשיקול ראשון במעלה, על ידי ההורה. החוק מונה רשימה של שיקולים שהורה אמור, בין היתר, להביא בחשבון בעת קבלת ההחלטה, והם - הבטחת שלומו הגופני והנפשי, בריאותו, חינוכו, כלכלתו ברמה הולמת, רצונו, רגשותיו, דעותיו, גילו, מינו, תכונותיו וכשריו המתפתחים, ממד הזמן בחייו וההשפעה הצפויה עליו לאורך חייו כתוצאה מן הפעולה, צרכיו של ילד בעל מוגבלות, קיום קשר הורי סדיר וישיר בין הילד לבין כל הורה, קיום קשר יציב בין הילד לבין בני משפחתו ואנשים משמעותיים אחרים בחייו.

מימוש האחריות ההורית כפוף בנוסף לכך, לחובה נוספת המוטלת על ההורים והיא החובה להבטיח לילד, המסוגל לחוות דעה משלו, את הזכות להביע את דעתו בחופשיות בכל החלטה המתקבלת בעניינו, זאת תוך מתן משקל ראוי לדעותיו בהתאם לגילו ומידת בגרותו. בכך, מובהרים העקרונות של בחינת טובת הילד, והחוק מעמיד בפני ההורים כלים לבחינת טובת ילדיהם בצורה מיטבית וכוללת המתיישבת עם זכויות הילד. שיקולים אלה לקוחים בעיקר מהמלצות ועדת רוטלי.

סעיף קטן (ג) קובע במפורש את חובת ההורים לשתף את הילדה או הילד בקבלת החלטות הנוגעות להם. על ההורה מוטלת חובה מוקדמת לשתף את הילדה או הילד במידע הרלוונטי לעניין, ולאפשר להם להביע את רצונם בחופשיות, כאשר הם מסוגלים לחוות דעתם, בהתאם לגילם ומידת בגרותם. **בהתאם לעקרון השיתוף, על ההורים לתת משקל ראוי לדעת הילדה או הילד ובמצב של חילוקי דעות בין ההורים ובין ילדם, הסעיף קובע שעל ההורים לפעול, ככל האפשר, על מנת להגיע להסכמה בדרכי שלום עם הילדה או הילד, ושהם לא ישתמשו באמצעים משמעותיים-כוחניים כלפי ילדם.** מטרת הסעיף היא לכוון את ההורים לפעול בדרך של הידברות במקרים של קשיים בהפעלת סמכותם ההורית, ובעת הצורך, תוך העזרות בצדדים שלישיים, כמו קרובי משפחה, ידידים או גורמים מקצועיים כגון יועצים או מטפלים, על מנת להגיע להסכמות עם הילד או לקבלת מרות הוריו בדרכי שלום. הוראה זו לא נועדה להוות מגבלה על ההורים אלא לעודדם לנצל את מגוון הכלים שמעמידה החברה והסביבה הקרובה להתמודדות עם קשיים במימוש האחריות ההורית. בדרך זו, ההורים יכבדו את האוטונומיה של ילדיהם ויחנכום לכבוד האדם לרבות כבוד ההורים עצמם.

סעיף קטן (ד) קובע כי אחריות הורית לא תוגבל אלא מכוח חוק או בצו של בית משפט, זאת בהתאם להוראת סעיף 5 לאמנה לפיו- "המדינות יכבדו את אחריותם, זכויותיהם וחובותיהם של הורים". בית משפט לא יתן צו כאמור אלא לאחר שמיעת הילד.

בנוסף, מקנה **סעיף קטן (ה)** סמכות לבית המשפט לקבוע, לבקשת הורה או הילד, את הדרך למימוש קשר הורי או קשר משפחתי, במקרה בו מימוש קשר הורי פוגע או עלול לפגוע בטובת הילד פגיעה ממשית, או שמימוש קשר משפחתי פוגע או עלול לפגוע בילד. בית המשפט יכול אף להגביל את הקשר או למנעו, הכל לטובת הילד.

יצוין, כי כיום לא ניתנת במפורש האפשרות לילד לפנות בעצמו לבית המשפט בבקשה לקביעת אחריות הורית. מתן האפשרות לילד לפנות לבית המשפט בחוק המוצע מהווה בעצם הרחבה הן של סעיף 3 לחוק בית המשפט לענייני משפחה והן של סעיף 68 לחוק הכשרות המשפטית שמאפשר כיום לילד לפנות לבית המשפט בבקשה למינוי אפוטרופוס אך לא בבקשה לקביעת האחריות הורית.

בתהליך האישור יוכל בית המשפט לוודא, את יכולתם של ההורים למלא, יחד ולחוד, את אחריותם ההורית כמפורט בטופס, ושהילד נשמע ודבריו קיבלו את המשקל הראוי. שיתוף הפעולה בין ההורים בגיבוש ההסכם לפי הטופס המוצע הוא מרכיב מהותי ביותר, שיכול להעיד על נכונותם לפעול באופן משותף למימוש אחריותם לטובת ילדם. הסכם ההורות יאושר בבית המשפט, לאחר שבית המשפט נוכח שההסכם הוא לטובת הילד.

בהתאם לכך, קובע חוק זה את התנאים בהם תהיה שלילה או הגבלה של האחריות ההורית, אולם, אינו בא לגרוע מהוראות סעיפים 3(3) או 4 לחוק הנוער טיפול והשגחה, התש"ך-1960 ודרכי הטיפול הקבועים בו, או מסעיף 33 לחוק הכשרות המשפטית.

בנוסף לכך מוצע לתקן את סעיף 33 לחוק הכשרות המשפטית כך שבמקרים בהם בית המשפט שלל או הגביל את האחריות ההורית או קבע כי התמלאו התנאים לכך יהיה ניתן למנות אפוטרופוס לילד לפי חוק הכשרות המשפטית.

ד. תזכיר חוק מטעם משרד המשפטים: תזכיר חוק הורים וילדיהם, התשע"ב-2012

שאלות

1. עיין בלשון החוק דלהלן, וענה על השאלות!
2. מה מטרת החוק? האם יש חוק הדומה לו במטרתו בתורה? בחז"ל?
3. עיין בפרק א' סע' 5. מהן הזכויות המפורטות בסע' מהם הערכים שהוכנסו בסע' זכויות? מה יחס התורה לערכים אלו?
4. עיין בפרק ב' סע' 7, אות ג'. מה החידוש המשפטי בסעיף? במה הוא שונה מהנאמר בחוק הכשרות המשפטית סע' 16? מה דעת התורה על סע' זה?

תזכיר חוק מטעם משרד המשפטים:

תזכיר חוק הורים וילדיהם, התשע"ב-2012

- מטרת החוק 1. חוק זה נועד להבטיח את טובתם של כל ילדה וילד במימוש זכויותיהם על ידי הוריהם בהתאם לאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, 1989 (להלן – "האמנה").
- הגדרות 2. ... "ילדה וילד" – אדם שלא מלאו לו שמונה עשרה שנים; ...

פרק א: זכויות ילדה וילד

- טובת ילדה וילד 3 (א) טובת כל ילדה וילד שמימוש זכויותיהם יהיה שיקול ראשון במעלה בכל פעולה או החלטה בעניינם לפי חוק זה, לרבות בהליך משפטי או מנהלי הנוגע להם (להלן – "טובת הילדה והילד").
- (ב) קביעת טובת הילדה והילד תיערך תוך שיקול מכלול הזכויות, הצרכים והאינטרסים שלהם ובחינת משמעותם לאורך חייהם.
4. זכות ילדה וילד להורות זכותם הטבעית של כל ילדה וילד שהוריהם יהיו אחראים, במשותף, לגידולם ולהתפתחותם הגופנית, הנפשית, הרוחנית, המוסרית והחברתית וכן למימוש זכויותיהם, בצורה הולמת העולה עם טובת הילדה והילד.
5. מימוש זכויות ילדה וילד כל ילדה וילד זכאים שהוריהם ידאגו למימוש זכויותיהם על פי האמנה, ובין היתר, זכויות אלה (להלן – "זכויות הילדה והילד"):
- (1) לזהות ולהיקרא בשם שמכבדם, לרבות להירשם לפי חוק מרשם אוכלוסין, התשכ"ה-1965;
- (2) להכיר בהם ולכבדם כבני אדם עצמאיים;
- (3) להכיר את הוריהם, להיות מטופלים על ידי שניהם ולפתח יחס של כבוד כלפי כל אחד מההורים;

- (4) לקיום קשר ישיר וסדיר בינם לבין כל הורה (להלן- "קשר הורי");
- (5) לקיום קשר בינם לבין בני משפחה, לרבות במקרה של הגבלה או שלילה של אחריות ההורה הקרוב לבן המשפחה או מות ההורה הקרוב לבן המשפחה (להלן- "קשר משפחתי");
- (6) להבטחת שלומם ושמירה על בריאותם;
- (7) להתפתחותם הגופנית, הנפשית, הרוחנית, המוסרית והחברתית, לחינוכם ולפיתוח כשרונותיהם ויכולותיהם האישיות ברמה המיטבית וכן, לחינוכם ליחס כבוד לזכויות האדם ולחירויות היסוד שלו;
- (8) להכנתם לחיי אחריות בחברה חופשית ברוח של הבנה, שלום, סובלנות, שוויון המינים וידידות בין כל העמים, קבוצות אתניות, לאומיות ודתיות;
- (9) למנוחה, לשעות פנאי, ולעיסוק בפעילויות משחק ונופש המתאימות לגילם ולהשתתפותם בחיי התרבות והאמנות;
- (10) לכלכלתם ברמת חיים הולמת את התפתחותם ולביטחון סוציאלי ולשמירת נכסיהם, ניהולם ופיתוחם;
- (11) לתת להם הזדמנות להביע את רגשותיהם, דעותיהם ורצונותיהם בעניין הנוגע אליהם, בהתאם לגילם ולמידת בגרותם (להלן – "שמיעת הילד"), לשתפם במידע הקשור לענין שנוגע להם ובעת שמתעוררים חילוקי דעות, להגיע בדרכי שלום להסכמה עימם;
- (12) לאפשר להם לבקש, לקבל ולבטא רעיונות מכל סוג שהוא, ממגוון מקורות לאומיים ובינלאומיים במיוחד אלה הנוגעים לקידום החברתי, הרוחני והמוסרי ולבריאותם הגופנית והנפשית;
- (13) ליהנות מחופש מחשבה, מצפון ודת וכן להכיר את תרבותם ולהשתמש בשפתם;
- (14) להגנה מפני כל סוג של ניצול, הזנחה, התעללות, סחר או

אלימות;

(15) להגנה מפני שימוש בלתי חוקי בסמים וחומרים ממכרים לרבות עיסוק בייצורם ובסחר בהם.

חובת כיבוד אם ואב 6. (א) כל ילדה וילד חייבים לכבד את הוריהם ולהישמע להם בכל עניין הנתון לאחריותם ההורית.

(ב) כל ילדה וילד הסמוכים על שלחן הוריהם שיש להם הכנסות מעבודה או מכל מקור אחר, אלה ישמשו, במידה נאותה, לקיום משק הבית המשפחתי ולסיפוק צרכי עצמם; אולם נכסיו של הקטין לא ישמשו למטרות אלה, אלא במידה שבית המשפט אישר שההורים אינם יכולים לקיים את משק הבית המשפחתי ולספק את צרכי הקטין.

פרק ב: אחריות הורית לגידול הילד ולהתפתחותו

אחריות הורית 7. (א) להורים האחריות, יחד ולחוד, להחליט ולפעול בענייניו של ילדם, למימוש זכויותיו ולייצגו בהתאם לטובתו כאמור בסעיף 3 (להלן - "אחריות הורית").

(ב) במימוש אחריותו ההורית יביא ההורה בחשבון את מכלול זכויות הילדה והילד, ובפרט את הבטחת שלומו הגופני והנפשי, בריאותו, חינוכו, כלכלתו ברמה הולמת, רצונו, רגשותיו, דעותיו, גילו, מינו, תכונותיו וכשריו המתפתחים, ממד הזמן בחייו וההשפעה הצפויה לאורך חייו כתוצאה מן הפעולה, צרכיו של ילד בעל מוגבלות, קיום קשר הורי סדיר וישיר בין הילד לבין כל הורה, וקיום קשר יציב בין הילד לבין בני משפחתו ואנשים משמעותיים אחרים בחייו.